

Alina Kuusisto & Jenni Merovuo

”Suomeen kuuluu Karjalakin”¹ – Maakunnan käsitteellinen rakentuminen 1700-luvulta 1800-luvun lopulle

Johdanto

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto juhlii 300-vuotista Pohjois-Karjalaa vuonna 2021. Maakunnan kehityksen alkupisteenä pidetään Uudenkaupungin rauhassa (1721) määriteltyä Ruotsin ja Venäjän välistä valtakunnanrajan siirtoa. Rauhanteon yhteydessä Ruotsi menetti osan Käkisalmen läänistä. Jäljelle jääneestä osasta muodostettiin Karjalan pohjoinen voutikunta², jota pidetään ensimmäisenä Pohjois-Karjalaaan viittaavana hallinnollisena alueena.³ Alueen synty on kuitenkin määritetty nykypäivän näkökulmasta, jossa Pohjois-Karjala on tunnistettava ja alueellisen identiteetin omaava suomalainen alue. Artikkelissa tarkastelemme Pohjois-Karjalan käsitteellistä muodostumista 1700-luvulla ja 1800-luvun jälkipuolella ja tuomme uutta näkökulmaa Suomen maakuntien tilalliseen hahmottamiseen. Yksittäisen maakunnan käsitteellinen rakentuminen on kiinnostava ilmiö paikallisesti ja kansallisesti, mutta laajempaan viitekehykseen asetettuna se kuvaa myös eurooppalaista alueiden ja kansakuntien rakentumisen historiaa.

Artikkeli tukeutuu historian tutkimuksen tilalliseen lähestymistapaan, jossa tutkitaan alueellisten käsitteiden historiallista alkuperää ja kehitystä. Sen mukaan alueita määritellään jatkuvasti uudelleen sosiaalisissa käytänteissä, julkisissa diskursseissa

¹ Säe runosta, joka on julkaistu ainakin kolmeen otteeseen sanomalehdessä (*Uusi Suometar* 10.1.1870, *Karjalatar* 11.7.1879, *Savo* 15.7.1879) ja jonka *Karjalattaren* päätoimittaja Henrik Piipponen esitti Pielisjoen kanavan avajaisjuhlassa heinäkuussa 1879.

² Hallinnollisten alueiden nimitysten käyttö on 1700-luvun alkuperäislähteissä häilyvää. Voutikunta, kihlakunta ja tuomiokunta olivat kaikki hallinnollisia ja oikeudellisia alueita, jotka saattoivat poiketa toisistaan rajoiltaan ja ylittää jopa läänin rajoja tai olla alueeltaan yhteneviä. ”Domsaga”, ”fögderi” ja ”härad”. *Förvaltningshistorisk ordbok*. SLS. <https://fho.sls.fi/>. Luettu 7.4.2021; Ilkka Mäntylä, ”Talonpoika yhteiskunnassa”. *Sukupolvien perintö 2. Talonpoikaiskulttuurin kasvu*. Toim. Martti Linkola. Kirjayhtymä, Helsinki 1985, 166–167.

³ Veijo Saloheimo, *Pohjois-Karjalan historia III, 1722–1809*. Joensuun korkeakoulu, Joensuu 1980, 239; Jukka Kokkonen, ”Rahvaan ääniä Ruotsin Karjalasta. Kirjallinen kulttuuri ja vaikuttaminen politikoinnin välineenä 1700-luvun lopulla”. *Ruukki, Raja ja rahvas. Oikeutta 60-vuotiaalle Kimmo Katajalalle*. Toim. Ismo Björn, Antti Härkönen, Jenni Merovuo, Riikka Mylly ja Arto Nevala. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu 2018, 201.

ja osana vallan rakenteita. Alueita voi tutkimuksen keinoin tarkastella esimerkiksi luonnonmaantieteen, kielen, kulttuurin, talouden tai etnisyyden puitteissa. Ne voivat olla myös mentaalisia ja perustua kuvitelmiin, rekonstruktioihin tai muistiin.⁴ Siten suomalaisen aluekäsitteistön sisältö ja käyttö ovat vaihdelleet poliittisen ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan⁵. Myös Pohjois-Karjalan asukkaat käsitteellistivät asemaansa sekä suhdettaan ympäröiviin alueisiin ja kansakunnan rakentamiseen eri tavoin ajasta, paikasta ja diskurssista riippuen.

Vanhon esimerkiksi kylään, seurakuntaan, nautinta-alueisiin, kaupankäyntiin tai hallitsijaan kytkeytyneiden alueellisten identiteettien rinnalle alkoi 1700- ja 1800-luvun kuluessa kehittyä uusia alueellisia identiteettejä. Ne eivät kuitenkaan olleet vielä yhteiskunnallisesti lävistäviä tai vahvoja, mutta suhteutuivat kruunun sijasta valtioon sekä sitä rajatumpiin kokonaisuuksiin kuten maakuntiin.⁶ Tämän prosessin on katsottu olleen paikallisista erityispiirteistä ja erilaisista päämääristä huolimatta pitkälti samanlainen kaikkialla Euroopassa. Alueiden rakentumista (*region-building*) sekä alueellisten identiteettien muutosta on selitetty yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen modernisaation kautta: kaupallistuminen, kaupungistuminen, demokratisoituminen, poliittinen vapautuminen sekä koulutuksen, tiedotusvälineiden ja liikenneyhteyksien kehittyminen vahvistivat kollektiivista itsetietoisuutta. Toisaalta regionalismia on selitetty modernisaation aiheuttamalla identiteettikriisillä. Yhteiskunnan nopea muutos tai alueen alikehittyneisyys muihin alueisiin verrattuna saattoivat laukaista tarpeen erottautua.⁷

Artikkelimme lähtökohtana toimii alue, joka tänä päivänä tunnetaan Pohjois-Karjalan maakuntana ja joka lukeutuu niin sanottuihin uusiin 1800-luvun lopulla ja

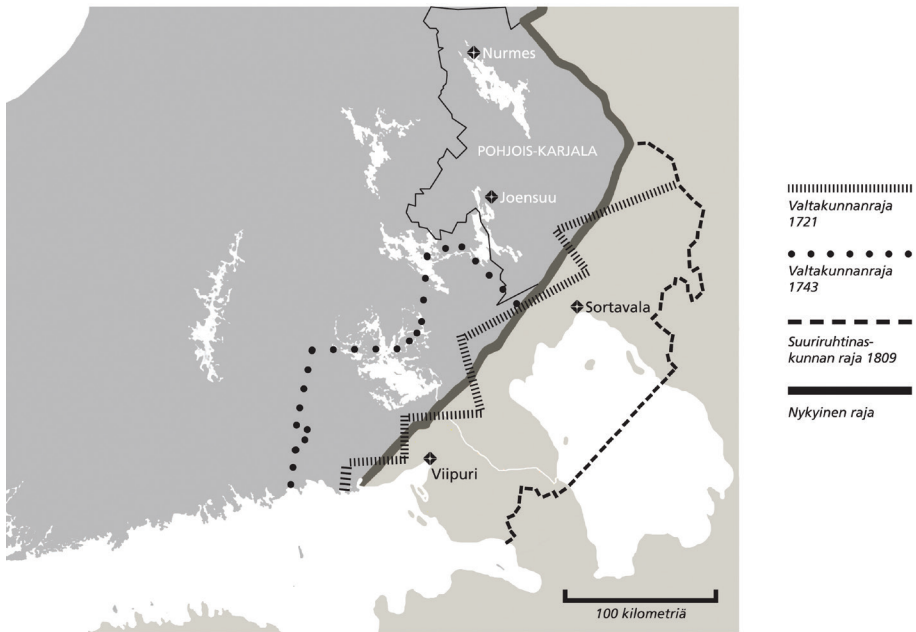
⁴ Maria Lähteenmäki, ”Uudistuva aluehistoria”. *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Toim. Maria Lähteenmäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009; Sami Moisio, ”Valtion aluehistoria – suomalainen aluetutkimus yhteiskunnan muutoksen kuvastajana”. *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. Toim. Maria Lähteenmäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009; Diana Mishkova ja Balázs Trencsényi, ”Introduction”. *European regions and boundaries: a conceptual history*. Toim. Diana Mishkova ja Balázs Trencsényi. Bergham, New York, Oxford 2017.

⁵ Anssi Paasi, *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehitymisestä*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1986, 55.

⁶ Alueellisten identiteettien dynaamisuudesta ja päällekkäisyydestä ks. Anssi Paasi, ”Region and place. Regional identity in question”. *Progress in Human Geography* 2003, 4, 475–485; Jens Lerbom, *Svenskhetens tidigmoderna gränser. Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800*. Makadam, Göteborg 2017, 80, 183–184.

⁷ Joost Augusteijn ja Eric Storm, ”Introduction. Region and state”. *Region and state in nineteenth-century Europe. Nation building, regional identities and separatism*. Toim. Joost Augusteijn ja Eric Storm. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2012, 3–5; Eric Storm, ”The Birth of Regionalism and the Crisis of Reason: France, Germany and Spain”. *Region and state in nineteenth-century Europe. Nation building, regional identities and separatism*. Toim. Joost Augusteijn ja Eric Storm. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2012, 37–38.

1900-luvun alussa ensisijaisesti talousalueina hahmottuneisiin maakuntiin⁸. Pohjois-Karjala oli oma lääninsä vuosina 1960–1996. Nykyisin maakunta rajoittuu Kainuuseen, Etelä- ja Pohjois-Savoon, Etelä-Karjalaan ja Venäjälle kuuluvaan Karjalan tasavaltaan. Maakunnan pääkaupunki on vuonna 1848 perustettu Joensuu. Pohdimme artikkelissa, minkälaisia käsitteitä alueesta käytettiin ja miten aluetta rakennettiin Ruotsin ajan valtiopäivillä sekä 1700-luvun lopun maantieteellisissä kuvauksissa sekä miten ja millaisissa yhteyksissä Pohjois-Karjalaan viittaavia käsitteitä käytettiin 1800-luvun sanomalehdistössä. Minkälaisissa alueellisissa konteksteissa käsite esiintyy ja miten se kytkeytyy Karjalan maakunnan käsitteeseen ja suomalaisuusaatteen nousuun 1800-luvun lopussa? Analyysissa korostuu alueellinen itseymmärrys.

Tekijä: Jussi Virratvuori

⁸ Auvo Kiiskinen, ”Maakunta talousalueena”. *Maakuntapolitiikka*. Suomalaisuuden liitto, Helsinki 1965, 17–26. Muita ns. uusia maakuntia, joiden alueidentiteetti kehittyi 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa, ovat esimerkiksi Keski-Suomi ja Kainuu. Etelä-Karjalan maakunnan maakuntaidentiteetti alkoi vahvistua vasta toisen maailmansodan jälkeen. Mauno Jokipii, *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomen maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Keski-Suomen maakuntaliitto, Jyväskylä 1988; Antero Heikkinen, *Kainuun historia III. Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle*. Kainuun sanomain kirjapaino, Kajaani 1986; *Etelä-Karjalan historia I. Rajamaa*. Toim. Jyrki Paaskoski ja Anu Talka. Etelä-Karjalan liitto, Lappeenranta 2018.

Olemme hyödyntäneet artikkelissa Ruotsin talonpoikaissäädyn valtiopäiväasiakirjoja 1700-luvulta. Painettu aineisto löytyy digitoituna Ruotsin kuninkaallisen kirjaston internet-sivuilta⁹. Kansalliskirjaston kattavasti digitoima Suomessa ilmestynyt sanomalehtiaineisto¹⁰ antaa mahdollisuuden analysoida aluepuhunnan kehitystä lehdistössä kielen tasolla ja pitkillä aikasarjoilla, mutta lehtien määrän ja levikin osalta tarkastelujakson aikajänteellä vallitsee huomattava epäsuhta. Artikkelissa on hyödynnetty Kansalliskirjaston omia hakutyökaluja sekä Kielipankin Korp-ohjelmaa.

Suomen ensimmäinen sanomalehti oli Aurora-seuran *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo*, jonka Henrik Gabriel Porthan, Carl Fredrik Mennander sekä Pehr Jusleen perustivat vuonna 1770. Sen levikki oli pieni, noin 200 lehteä. Lehden perustaminen liittyi ruotsalaisen sanomalehdistön alueelliseen leviämiseen Tukholman ulkopuolelle. Suomalaiset 1700-luvun lehdet keskittyivät maan sisäisiin asioihin, henkilöihin, historiaan, kulttuuriin sekä maantieteeseen. Lehti lakkasi ilmestymästä vuoden 1778 lopulla, mutta palasi uusilla nimillä *Åbo Tidningar* (1781–1785), *Åbo Nya Tidningar* (1789) sekä *Åbo Tidning* (vuodesta 1791 eteenpäin).¹¹

Porthanin sanomalehtien Karjala-kontekstia selittää osin ruotsalaisen maantieteilijän Erik Tuneldin maantieteellisen *Geographie Öfwer Konungarikset Sverige Samt Därunder hörande Länder* (1795) -teoksen kehitystyö. Tuneld julkaisi teoksen ensimmäisen painoksen 1741 ja hän korjasi ja kehitti sitä jokaista painosta varten. Maantiede, valtakunnan alueellinen tuntemus sekä väestön ja elinkeinojen ymmärtäminen olivat osa sivistystä ja hyötyajattelua sekä historian ymmärtämisen perusta. Porthan seurasi Tuneldin teoksen kehitystyötä neljänestä painoksesta lähtien. Ensin hän esitti siihen korjauksia suoraan Tuneldille, mutta koska kirjan Suomi-luku ei korjaustenkaan jälkeen tyydyttänyt häntä, kirjoitti Porthan luvun lopulta itse. Työstäessään kirjaa hän julkaisi kuvauksia sanomalehdessään. Vuoden 1795 painoksen Suomi-luku on täysin Porthanin kynästä.¹²

Sanomalehdistön merkitys aluepuhunnan tarkastelussa kasvoi 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin sen sisältö ja lukijakunta monipuolistuivat. Vaikka sanomalehtien lukeminen kuului pääasiassa sivistyneistön ja virkamiesten harrastuksiin, alkoi sen sisältö olla yhä enemmän suunnattu myös lukutaitoiselle rahvaalle. Suomenkielinen sanomalehdistö alkoi vakiintua 1850- ja 1860-luvulla samaan aikaan kun kansallisten instituutioiden, kuten koululaitoksen, valtiopäivätoiminnan, kulttuurilaitosten

⁹ Ståndsriksdagen 1521–1866. <https://riksdagstryck.kb.se/standsriksdagen.html>. Luettu 7.4.2021.

¹⁰ Digitaaliset aineistot, Kansalliskirjasto. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?format=NEWSPAPER>. Luettu 7.4.2021.

¹¹ Päiviö Tommila, ”Suomen ensimmäinen lehtimies”. *Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista*. Historiallinen arkisto 114. Toim. Juha Manninen. SKS, Helsinki 2000, 15–18.

¹² Tommila 2000, 16; Kalevi Rikkinen ja Allan Tiitta, ”Porthan Suomen maantieteen edistäjänä”. *Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista*. Historiallinen arkisto 114. Toim. Juha Manninen. SKS, Helsinki 2000, 149–155.

ja yhdistystoiminnan kehitys käynnistyi. Ensimmäinen pitkäaikainen ja säännöllisesti ilmestynyt suomenkielinen sanomalehti oli suomalaiskansallista asiaa ajanut *Suometar* (1847–1866), joka oli Pohjois-Karjalan luetuin sanomalehti ennen Kuopiossa ilmestyneen, mutta koko lääninä alueenaan pitäneen *Tapion* (1861–1888) sekä ensimmäisen joensuulaisen sanomalehden *Karjalattaren* (1874–) perustamista.¹³

Suometaren myötä lehdissä ryhdyttiin julkaisemaan paikalliskirjeitä, joissa paikalliset papit, lukkarit, talonpojat ja joskus myös tilattomaan väestöön kuuluvat kansalaiset kuvailivat yksittäisten paikkakuntien tai seutukuntien ajankohtaisia ja usein hyvin arkisia asioita. Artikkelissa on hyödynnetty Tampereen yliopiston Kokemuksen historian huippuyksikön (HEX) digitaalisen historiaprojektin tuottamaa ja toistaiseksi julkaisematonta Translocalis-tietokantaa¹⁴, johon on koottu kaikki suomenkielissä sanomalehdissä vuosina 1850–1875 julkaistut paikalliskirjeet. Paikalliskirjeiden merkitys oli kaksisuuntainen. Toisaalta ne olivat itseoppineille kirjoittajille harvoja väyliä saada mielipiteensä näkyviin rakentumassa olleessa kansallisessa julkisuudessa. Toisaalta ihmisten käsitys Suomesta erilaisia alueita ja paikkakuntia käsittäneenä alueena hahmottui ja konkretisoitui paikalliskirjeiden kautta.¹⁵ Pohjois-Karjala- ja Karjala-käsitteistöä tutkittaessa hakujen osumat väistämättä painottuvat näillä alueilla ilmestyneisiin ja luettuihin sanomalehtiin.

Näkökulmia Karjala-käsityksiin

Historiallisten hallintorakenteiden ja rajamuutosten vaikutus pohjoisen Karjalan vaiheittaiseen käsittämiseen erillisenä maakuntana on todettu aluetta käsittelevässä tutkimuksessa. Kuitenkin se, mitä merkityksiä ja tavoitteita aluehallinnolla on ollut ja miten alue on ymmärretty, on vaihdellut suuresti eri aikoina. Tapio Hämynen on löytänyt kymmeniä tapoja kuvata Karjalan aluetta historian tutkimuksessa. Määritelmät vaihtelevat sen mukaan, mistä ilmiansuunnasta tai kansallisuuskäsityksestä käsin tutkija Karjalaa tarkastelee. Karjala voidaan käsittää muun muassa hallinnolliseksi alueeksi, talousalueeksi, kielialueeksi tai eri historiallisissa yhteyksissä määritellyksi tarkkarajaiseksi alueeksi.¹⁶ Alueellisen hahmottamisen tekee haasteelliseksi mutta

¹³ Hannu Nieminen, *Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino, Tampere 2006, 100–125, 159–160; Jyrki Vesikansa, *Sinivalloiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia 1847–1939*. Otava, Helsinki 1997, 12.

¹⁴ Kiitämme lämpimästi digitaalista historiahanketta ja FT, tutkijatohtori Heikki Kokkoa tietokantaineiston muokkaamisesta ja luovuttamisesta käyttöömmme.

¹⁵ Laura Stark, ”Itseilmaisun into ja lehdistön portinvartijat”. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallisuuden 1800-luvun Suomessa*. Toim. Lea Laitinen ja Kati Mikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013, 146–147; Vesikansa 1997, 40–41.

¹⁶ Tapio Hämynen, ”Mikä Karjala?”. *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*. Studia Carelica Humanistica 5. Toim. Tapio Hämynen. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu 1994, 17–25.

samalla mielenkiintoiseksi se, että Karjalaksi ymmärretty alue on ulottunut valtakunnanrajojen ja 1800-luvulla suuriruhtinaskunnan rajojen yli. Rainer Knapas on pohtinut Karjalan alueellisen ja hallinnollisen määrittelyn vaikeutta: ”Onko kyseessä maakunta, provinssi, yksi tai useampi kuvernementti tai lääni vaiko useampi tätä kaikkea?”¹⁷ Tilallinen tutkimus lähteekin siitä, että tilat eivät rajaudu poliittisten rajojen mukaan, vaan prosessi on aina monisyisempi.¹⁸

Kuten *Karjala*, myös *maakunta*¹⁹ on käsitteenä monimerkityksinen ja kaikkea muuta kuin staattinen. Anssi Paasi näkee maakunta-ajattelun ponttina kansansivistystyön, kansanopetuksen, osakuntien, lehdistön ja yhdistystoiminnan nousun. Paasin yhteiskuntamaantieteen alalla klassikoksi noussut alueiden institutionalisoitumisteoria korostaa maakuntien muodostumisen sosiaalista ja yhteiskunnallista luonnetta. Sen mukaan alueen institutionalisointiprosessin vaiheita ovat oletus alueen maantieteellisistä rajoista, käsitteellisten ja symbolisten merkitysten sekä instituutioiden muodostuminen sekä alueen vakiintuminen osaksi alueellista järjestelmää ja yhteiskunnallista tietoisuutta. Paasin luettelemat elementit erittelevät joustavasti tulkittuina hyvin alueenrakennuksen maantieteellisiä, poliittisia ja kulttuurisia aspekteja^{20, 21}. Haluamme kuitenkin nostaa esiin lähdekriittisen huomion siitä, että vaikka esimerkiksi maakunnallista lehdistöä ei ollut olemassa ennen 1800-luvun puoliväliä, saatettiin aluepuhuntaa luoda muilla foorumeilla, joita emme voi tavoittaa saman tutkimusasetelman kautta.

Maakuntia oli Suomen alueella jo varhaisella keskiajalla, jolloin niillä oli veronkanton ja oikeudenhoitoon liittyviä tehtäviä. Aluehallinnon kehittämisen taustalla oli pyrkimys kontrolloida ja hallita Ruotsin eri alueita. Ensimmäiset läänit – eli linnaläänit – muodostettiin sydän- ja myöhäiskeskiajalla tehostamaan verotusta ja vakiinnuttamaan valtaa, ja ne vastasivat pääpiirteittäin muinaisten maakuntien rajo-

¹⁷ Rainer Knapas, *Karjalan kunnalla. Matkoja kulttuuriin ja historiaan*. Suom. Arto Häilä. Schildts & Söderström, Helsinki 2015, 10.

¹⁸ Lars Bo Kaspersen ja Jeppe Strandsbjerg, ”The spatial practice of state formation: territorial space in Denmark and Israel”. *Journal of Power* 2009, 2, 235–254.

¹⁹ Ruotsin Akatemian sanakirja määrittelee *landskap*-käsitteen valtakunnanosaksi tai maantieteelliseksi alueeksi valtakunnan sisällä, mutta erityisesti vanhempina aikoina käsitteen merkitys on lähempänä epätarkasti rajautunutta seutua kuin selkeärajaisia erillistä aluetta. Historiallisen *landskap*-käsitteen alkuperäinen merkitys ovat ne 24 erillistä maakuntaa, joista Ruotsin valtakunta muodostui. Esiteollisella ajalla *landskap* saattoi viitata myös ihmisiin, kuten voittomaiden aatelittomien edustajiin tai osakuntiin tai näiden kokouksiin. *Landskap*-termillä on myös urbaanin tilan tai pääkaupungin ulkopuoliseen tilaan viittaava merkitys. *Svenska Akademiens Ordbok* (SAOB). <https://www.saob.se/>; Vastaavan suomen kielen maakunta-sanan etymologiasta ks. Vanhan kirjasuomen sanakirja, https://kaino.kotus.fi/vks/?p=article&word=maakunta&vks_id=VKS_bb31060f912886dce086fe37d1fad013.

²⁰ Vrt. Augusteijn ja Storm 2012.

²¹ Paasi 1986, 55–56; Anssi Paasi, ”The institutionalization of regions. A theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution regional identity”. *Fennia* 1986, 164, 1, 61–77.

ja. Viipurin linnaläänin rajat noudattivat suurin piirtein Ruotsille tuolloin kuuluneen Karjalan maakunnan rajoja eli käsittivät Viipurin ympäristön. Tutkimusalueemme oli tässä vaiheessa osa Moskovan suuriruhtinaskuntaa, eikä se siksi kuulunut Karjalan maakuntaan tai linnalääniin.²²

Kustaa Vaasan hallintokaudella 1500-luvulla valtakunnan hallintoa tehostettiin jälleen, mikä vähensi maakuntien hallinnollista merkitystä. Aikakauden historiankirjoituksessa maakunnille kehitettiin vaakunat ja niiden asukkaille hahmoteltiin omaileimaisia piirteitä. Vaikka maakunnat menettivät asemansa paikallisessa sopimisessa 1600-luvun kuluessa, niiden merkitys näkyi edelleen esimerkiksi säätyvaltiopäivien edustajistossa.²³ Historiankirjoitus ei tuolloin ollut kansallista, vaikka siihen kuului samanlaisia kollektiivisen muistin rakentamisen ja alueellisen oikeutuksen piirteitä. 1700-luvun historiallisten ja maantieteellisten maakuntakuvausten motiivina ei ollut rakentaa kansakuntaa, vaan huomio oli valtakunnan eri osien ja sen hyveiden tuntemisessa, jotta voitiin tehostaa hallinnon toimintaa ja osoittaa valtakunnan sivistyksen tasoa. Kiintyminen kotiseutuun ja ymmärrys kuulumisesta yhteiseen ”isänmaahan” olivat olemassa jo varhaisella uudella ajalla, mutta käsitykset ja merkitykset rakentuivat suhteessa hallitsijaan.²⁴

Kansallisuusaatteen heräämisen myötä historialliset ja niiden pohjalta syntyneet uudet maakunnat liitettiin 1800-luvulla heimoajatteluun. Heimot ja maakunnat ymmärrettiin tällöin historiallisesti ja kansatieteellisesti yhteneviksi kokonaisuuksiksi²⁵. Kuten Kustaa H. J. Vilkuna on todennut, maakuntien historiapolitiittinen merkitys on siitä lähtien ollut vahva²⁶. Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa nationalismiin on liittynyt alueiden erityisyyden ja omaleimaisuuden korostaminen²⁷. Rajanvetoa muihin alueisiin on tehty muun muassa hallinnollisilla, taloudellisilla, historiallisilla, kokemuksellisilla sekä luonnonolosuhteisiin ja kansanluonteeseen liittyvillä piirteillä²⁸. Tämä on vahvistanut käsitystä maakunnista erillisinä kulttuurialueina, joiden asukkailla on omat piirteensä ja tapansa. Myös historiankirjoitus on osaltaan syn-

²² Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen, ”Mikä oli ja on maakunta?”. *Pohjois-Karjalan historia 4, 1809–1939: maakunnan synty*. Toim. Jaana Juvonen, Kimmo Katajala ja Ismo Björn. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 14–18; Eino Jutikkala, *Kotiseutu* 1949:6–8, 143–149.

²³ Katajala ja Juvonen 2006, 17–18.

²⁴ Jens Lerbom, ”The spaces and boundaries of the realm: Sweden in the early modern popular mind”. *Imagined, Negotiated, Remembered. Constructing European Borders and Borderlands*. Toim. Kimmo Katajala ja Maria Lähtenmäki. Mittel- und Ostmitteleuropastudien 11. Lit, Wien 2012, 31, 36–38.

²⁵ Kustaa H. J. Vilkuna, ”Suomen kansan heimot”. *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Toim. Pirjo Markkola, Hanna Snellman ja Ann-Catrin Östman. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014, 27. Yhden heimon asuttamia maakuntia olivat Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa, Uusimaa, Häme, Satakunta, Savo, Karjala, Pohjanmaa ja Lappi. Vilkuna 2014; Paasi 1986, 57.

²⁶ Vilkuna 2014; Paasi 1986, 57.

²⁷ Augusteijn ja Storm 2012, 3–4; Paasi 1986, 61.

²⁸ Vilkuna 2014, 38.

nyttänyt maakunnille vuosisatojen taakse ulottuvaa menneisyyttä ja identiteettiä.²⁹ Esimerkiksi Heikki Kirkisen ja V. A. Könösen sekä Veijo Saloheimon Pohjois-Karjalan maakuntahistorioissa suuren Pohjan sodan jälkeen Ruotsille jäänyttä Karjalaa käsitellään Pohjois-Karjalan maakuntana. Maakunnan syntyä tarkastellaan teoksissa ennen kaikkea rajankäyntien ja hallintorakenteiden muutosten kautta.³⁰

Uudempaa maakuntahistoriaperinnettä edustava *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939* sen sijaan tulkitsee maakunnan rakentumista kulttuuristen ja taloudellisten prosessien kautta³¹. Teoksessa Kimmo Katajala ja Jaana Juvonen muistuttavat, että tulkintaa kristillistä aikaa edeltäneistä heimoihin perustuvista hallintoranteista pidetään nykyään virheellisenä. Käsitys juontaa heidän mukaansa juurensa 1500-lukua käsittelevästä historiankirjoituksesta, jossa keskiaikaisten maakuntien menneisyydessä haluttiin nähdä 1800-luvun valtionrakennuksen käyttöön sopivia piirteitä kuten itsehallinnollisia rakenteita. Katajala ja Juvonen tulkitsevat pohjoiskarjalaisen maakuntaidentiteetin kehittyneen vasta 1800-luvun lopulla osana kansallisvaltion rakentumista, mutta tunnistavat piirteitä alueen käsittämisestä omana alueenaan jo 1700-luvulla.³²

Aiemmassa tutkimuksessa rajankäynnit ovat keskeisessä osassa Pohjois-Karjalan rakentumisessa. Vuonna 1595 solmitussa Täyssinän rauhassa alue määriteltiin kuuluvaksi Moskovalle, ja samalla valtakunnanraja erotti sen Savosta. Vuonna 1617 Stolbovan rauhassa alue liitettiin valloitetuna voittomaana Ruotsiin. Käyttöön otettu ruotsalainen laki lähensi aluetta Suomeen, mutta voittomaan asema poikkesi muusta valtakunnasta muun muassa verotuksen, sotaväenoton ja maanomistuksen osalta. Käkisalmen läänin säädöt eivät saaneet edustusta valtiopäiville, vaan vaikuttaminen tapahtui maaherralle ja kenraalikuvernöörille tai viime kädessä kuninkaalle lähetettyjen valitusten kautta.³³

Uudenkaupungin rauha (1721) jakoi Käkisalmen läänin kahtia. Turun rauhassa vuonna 1743 Venäjä valloitti lisää kaakkoista Suomea niin, että osa Savonlinnan ja

²⁹ Esim. Heikki Kirkinen, ”Keitä karjalaiset ovat”. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1998; Heikki Leskinen, ”Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta”. *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1998; Hannes Sihvo, *Rajaton, ajaton Karjala*. Karjalan kirjapaino Oy, Lappeenranta 2004; Saloheimo 1980; Vilku 2014.

³⁰ Aulis V. A. Könönen ja Heikki Kirkinen, *Pohjois-Karjalan historia I. Keskiajasta Stolbovan rauhaan*. Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö, Joensuu 1969; Saloheimo 1980; Veijo Saloheimo, *Pohjois-Karjalan historia II, 1617–1721*. Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö, Joensuu 1986.

³¹ Katajala ja Juvonen 2006. Ks. myös Erkki Kinnunen, *Omalle maakunnalle, yhteiselle hyvälle. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1936–2006*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu 2006, 11–23.

³² Katajala ja Juvonen 2006, 13–14.

³³ Katajala ja Juvonen 2006, 18–19.

Kymenkartanon lääninä liitettiin Venäjään. Tuolloinen valtakunnanraja asetettiin erottamaan eteläistä ja pohjoista Karjalaa erillisiksi alueellisiksi kokonaisuuksiksi. Länemmäs siirtynyt valtakunnan raja vaikeutti pohjoisen Karjalan suuntautumista Venäjän pääkaupungin Pietarin ja kansainväliseksi kauppapaikaksi kehittyneen Viipurin markkinoille, mikä pakotti alueen asukkaat etsimään kauppayhteyksiä Ruotsin valtakunnan muista osista. Vuoden 1775 läänituudistuksessa Karjala nousi takaisin läänien nimistöön. Tällöin muodostetussa Savon ja Karjalan läänin nimessä korostui myös Pohjois-Karjalan erillisuus suhteessa Savoona, mitä luonnonmaantiede ja eri suuntiin ohjanneet vesireitit (Kallavesi ja Pielinen) jo vanhastaan olivat tehneet. Vuonna 1831 Savon ja Karjalan läänin maakuntataustainen nimi vaihtui Kuopion lääniksi.

Ruotsin karjalaiset valtiopäivillä

Vuosien 1721 ja 1743 rauhanteoissa Ruotsille jääneestä Karjalasta käytettiin usein nimitystä Ruotsin Karjala (*Swenska Karelen*)³⁴. Pohjois-Karjala ilmeni käsitteenä jo 1700-luvulla, mutta sitä käytettiin vain satunnaisesti eikä sillä ollut aluepuhunnassa vakiintunutta merkitystä. Vanhassa Suomessa toiminut pappi Frans P. von Knorring (1833) ajoitti käsitteen synnyn Uudenkaupungin rauhan jälkeiseen aikaan, jolloin valtakunnanraja erotti toisistaan Karjalan yläisen eli pohjoisen ja alaisen eli eteläisen osan³⁵. Pohjoinen ja eteläinen viittasivat alueen historiaan ja rajan yli ulottuvaan maantieteelliseen tilalliseen kokonaisuuteen. Jo mainitun Uudenkaupungin rauhan jälkeen perustetun Karjalan pohjoisen voutikunnan, josta joskus puhuttiin myös lyhyemmin pohjoisena tai Pohjois-Karjalana (*Nordiska Karelen* tai *Norra Karelen*)³⁶, voidaan ajatella perustuvan samaan ajatukseen – ei siis välttämättä alueelliseen itsesymmärrykseen. Ruotsin Karjalaan perustettu kihlakunta oli nimeltään Karjalan kihlakunta, joka jaettiin vuonna 1805 kahtia Karjalan yläiseksi ja aliseksi (*Karelen öfre och nedre härad*) kihlakunnaksi. Vastaava tuomiokuntajako oli tehty jo vuonna 1788.³⁷ Ylä-Karjala (*öfre Karelen*) viittasi 1700-luvun lopulla Karjalan yläiseen kih-

³⁴ Ruotsin Karjala käsitti Liperin, Tohmajärven, Kiteen, Pielisjärven, Ilomantsin ja Kesälahden kappeliseurakuntineen. *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 27.6.1772, 8.9.1772.

³⁵ Frans P. Knorring, *Gamla Finland eller det fornda Wiborska Gouvernementet*. Christian Ludvig Hjelt, Turku 1833.

³⁶ Kokkonen 2018, 201; Samaan hallinnolliseen alueeseen viittasi myös Karjalan pohjoinen tuomiopiiri (Karelen norra juristiktion) tai tuomiokunta, jotka olivat oikeudellisia hallintoalueita. Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 6, 1746–1747*. Germandts borttryckeri, Tukholma 1957; Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 8, 1760–1762 I*. Norstedt & Söner, Tukholma 1967; Ludvig Mårtensson, *Förteckning över bondeståndets ledamöter vid riksdagarna 1710–1800*. K. L. Beckmans boktryckeri, Tukholma 1937, 91, 114.

³⁷ Paloposki 1961, 40–41; Saloheimo 1980, 239; Katajala ja Juvonen 2006, 20; Jari Mustonen, ”Hallintaa ja oikeutta”. *Pohjois-Karjalan historia 4, 1809–1939: maakunnan synty*. Toim. Jaana Juvonen, Kimmo Katajala ja Ismo Björn. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 29.

lakuntaan. Käsitettä kuitenkin käytettiin myös maantieteellisessä merkityksessään.³⁸ Ylinen ja alinen viittasivat siis alueen jakautumiseen pienempiin hallinnollisiin kokonaisuuksiin valtion sisällä. Samankaltaista jakoa käytettiin Savossa. Pohjoisella Karjalalla sen sijaan oli maantieteellisempi ja tilallinen merkitys, joka viittasi Karjalaan myös historiallisena – nyt ylijarajaisena – alueena.

Poliittisesti konkreettisin tilallinen muutos Karjalan asemassa Ruotsin valtakunnassa oli, että vuoden 1723 valtiopäiväjärjestyksessä Ruotsin Karjala rinnastui hallinnollisesti muuhun Ruotsiin. Karjalaiset talonpojat saivat siten oikeuden lähettää edustajansa Ruotsin valtiopäiville, mikä tarjosi heille uuden kanavan vaikuttaa valtakunnanpolitiikassa. Jo tätä ennen joitakin alueen pappeja oli käynyt valtiopäivillä edustamassa omaa säätyään ja talonpojat olivat lähettäneet ahkerasti rahvaanvalituksia kuninkaalle asemansa parantamiseksi. Valtiopäiväedustajat valittiin yleensä kihlakunnittain, mutta kulujen säästämiseksi Tukholmaan saatettiin lähettää myös usean kihlakunnan yhteinen edustaja.³⁹

Edustajan lähettäminen vaati talonpojilta taloudellista osallistumista, eikä se ollut kevyt päätös. Vaalipiirin edustajan tuli toimittaa valtiopäiville valtakirja valtuutuksesta, ja hän sai kotiin lähtiessään todistuksen toiminnastaan edustettaviensa hyväksi. Valtiopäivämiesten velvollisuuksiin kuului jälkikäteen kiertää käräjillä kertomassa vaalipiirin talonpojille valtiopäivistä.⁴⁰ Vaikka karjalaiset talonpojat kutsuttiin valtiopäiville, he eivät lähettäneet edustajaa ensimmäisten 15 vuoden aikana köyhyyteensä vedoten. Vuonna 1738 Tukholmaan lähti Karjalasta kaksi talonpoikaiston edustajaa: Matts (Matti) Härkänen Liperin pitäjän edustajana sekä Staffan (Tahvo) Partanen Pielisjärveltä muun Karjalan (*öfriga Karelen*) edustajana. Härkäsen valtakirjassa vedottiin Liperin pitäjän laajuuteen erityisenä syynä lähettää oma erillinen edustajansa. Partasen valtakirjan allekirjoittajina olivat vain ”me karjalaiset”. Kummankaan edustajan valtakirja ei täyttänyt kaikkia virallisia vaatimuksia, mutta molemmat hyväksyttiin valtiopäiville, vaikka karjalaisille oli sallittu vain yhden edustajan lähettäminen. Kun Partanen joutui poistumaan Tukholmasta kesken valtiopäivien, Härkänen jäi edustamaan koko aluetta. Samoin toimittiin, kun ortodoksisista edustajaa ei hyväksytty valtiopäiville vuonna 1740. Vaikka Saloheimon mukaan toinen virallinen edustajapaikka heltisi Karjalalle vasta vuoden 1792 valtiopäivillä, lähetettiin Karjalasta toisinaan kaksi edustajaa läpi 1700-luvun joko alueellisten eri-

³⁸ Esimerkiksi *Åbo Tidning* 16.3.1803, 4.5.1803; Tuneld 1795, 525–526; *Åbo Nya Tidningar* 9.1.1797; *Åbo Tidning* 3.6.1801, 15.9.1802. Karjalan yliseen kihlakunnan kuuluivat Liperi, Kaavi, Kontiolahti (kappeli), Taipale (ort.), Pielisjärvi, Nurmes (kappeli) ja Juuka (kappeli). Karjalan aliseen kihlakuntaan kuuluivat Kesälahti, Kitee, Rääkkylä (kappeli), Tohmajärvi, Kiihtelysvaara (kappeli), Pälkjärvi, Ilomantsi, Eno (kappeli), Suojärven ruotsalainen osa sekä sen ortodoksinen seurakunta.

³⁹ Toivo J. Paloposki, *Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. Historiallisia tutkimuksia 57. SHS, Helsinki 1961, 41, 54–57, 329; Saloheimo 1980, 275; Katajala ja Juvonen 2006, 19.

⁴⁰ Paloposki 1961, 109, 179, 182–183, 400–401.

mielisyyksien tai pitäjäkohtaisten erityiskysymysten perusteella. Koko vuosisadan ajan valtiopäivämiesten tausta-alueet vaihtelivat yksittäisistä pitäjistä koko Ruotsin Karjalaan.⁴¹ Savonlinnan ja Kymenkartanon läänistä ja myöhemmin Savon ja Karjalan läänistä tuli 1700-luvulla kullekin valtiopäiville yleensä kolmesta neljään edustajaa.⁴² Ruotsin Karjalan edustuskäytännöistä ei ollut yksimielisyyttä 1700-luvun kuluessa, mutta valtiopäivämiehillä vaikuttaa olleen ymmärrys siitä, että he olivat samalta alueelta.

Valtiopäivämiehet valittiin rahvaan eliitistä ja heillä oli yhteisiä ideologisia ja poliittisia tavoitteita.⁴³ Karjalan valtiopäivämiehet eivät olleet ajamassa yksinomaan paikallisia asioita. He kuuluivat useisiin ryhmiin, joissa he ajoivat yhteisiä valituksia ja vetoimuksia. Esimerkiksi valtiopäivillä 1771–1772 Thomas (Tuomas) Kuittinen edusti eri yhteyksissä neljää ryhmää: karjalaisia, talonpoikia, suomenkielisiä sekä rajaseudun väestöä. Karjalaisten edustajana hän kuului lisäksi yleiseen valitusdeputaatioon, joka toi valtiopäiville mietinnön valtion tilasta.⁴⁴ Hänen toinen roolinsa oli siis ajaa koko säädyn asiaa. Kolmas Kuittisen rooli oli edustaa suomenkielisiä yhdessä muiden Suomesta saapuneiden valtiopäivämiesten rinnalla. Ryhmä vaati suomea osaavia virkamiehiä aluehallintoon, oikeuslaitokseen sekä muihin kruunun tehtäviin. Valtiopäivillä oli myös useita suomenkielisiä edustajia, jotka eivät osanneet ruotsia. Kuittisen johdolla he pyysivät parempaa tulkkausta, jotta voisivat täyttää tehtävänsä parhaiten.⁴⁵ Kieliolojen kohentamisen tavoitteet eivät olleet pelkästään alueellisia tai suomen kieleen rajoittuvia. Talonpoikaisto nosti keskustelua ruotsin kielen selkeydestä. Jotta oikeudet toteutuisivat yhtäläisesti, oli rahvaan – jopa naisten ja lasten – ymmärrettävä mitä puhuttiin.⁴⁶ Neljänneksi Kuittinen edusti rajaseudun väestöä yhdessä 12 muun edustajan kanssa Ruotsin eri rajaseuduilta. Ryhmä toi valtiopäivien käsiteltäväksi rajaseutuja rasittavat raja- ja meritullit.⁴⁷

Huolimatta asemasta osana valtakunnan aluejärjestelmää Ruotsin Karjalasta keskusteltiin 1700-luvun valtiopäivillä osittain muusta Suomesta erillisenä ja erityislaatuksena, vaikka toisinaan se nähtiin myös osana Suomea. Keskeiset Karjalasta käydyt keskustelut liittyivät ruotujärjestelmän käyttöönottoon, verotukseen sekä rajan yli käytävään kauppaan. Voittomaataustan vuoksi Karjalaa ei ollut otettu mukaan ar-

⁴¹ ”*wij carelska boar*”. Mårtensson 1937, 69; Toivo J. Paloposki, *Suomen talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustus vapaudenajalla*. Historiallisia tutkimuksia 57. SHS, Helsinki 1961, 41, 54–57, 276, 329; Saloheimo 1980, 275–276; Mäntylä 1985, 171.

⁴² Mårtensson 1937.

⁴³ Anders Claréus, ”Primitiva bönder? Något om allmogens syn på statsmakt”. *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*. Toim. Åsa Karlsson ja Bo Lindberg. Opuscula Historica Upsaliensia 27. Uppsala Universitet, Uppsala 2002, 35–41.

⁴⁴ Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll, 1771–1772*. Norstedts Tryckeri, Stockholm 1978, 23, 319–320, 635–636; Saloheimo 1980, 280.

⁴⁵ Landahl 1978, 660–661.

⁴⁶ Claréus 2002, 44–45.

⁴⁷ Landahl 1978, 757–761.

meijan alueelliseen organisaatioon, mutta jo 1720-luvun lopussa avattiin keskustelu ruotu- ja verotusjärjestelmän yhdenmukaistamisesta, sillä kruunu halusi vahvistaa sotalaitostaan⁴⁸. Karjalaiset vastustivat aikeita vedoten asukkaiden ja maan köyhyyteen ja poikkeuksellisuuteen. Talonpojat suhtautuivat järjestelmään epäluuloisesti ja pyrkivät varmistamaan, että heidän velvollisuutensa rajoittuisivat vain paikalliseen puolustukseen.⁴⁹ Valtiopäivillä 1738 he ilmaisivat ruotujärjestelmän tuovan vahinkoa, haittaa ja turmiota sekä tälle ”omalaatuiselle” seudulle että kruunulle. Karjalan harva asutus, luonnonolot ja kulttuurinen omaleimaisuus koettiin ylitsepääsemättömiksi haasteiksi, minkä vuoksi talonpojat, porvarit ja aatelisto päätyivät kannattamaan Karjalan erityisten puolustusjärjestelyjen säilyttämistä.⁵⁰ Karjalan talonpojat vetosivat siis erityisasemansa säilyttämiseksi paikallisiin oloihin, mutta myös yleisempään hyvään.

Toisaalta valtiopäivillä ilmeni myös muun valtakunnan edustajien epäluuloa syrjäseudun asukkaita kohtaan. Rajan läheisyydessä asuvien karjalaisten katsottiin yrittävän hyötyä rajan ylittävistä kontakteista taloudellisesti. Vanhat kauppakumppanit olivat jääneet rajan taakse ja reitti rannikolle oli vaivalloinen, mikä eristi karjalaisia muusta valtakunnasta, vaikka reittejä pyrittiin kehittämään⁵¹. Rahvaalle sallittiin suolan, tupakan ja kirkkoviinin tuominen rajan takaa, mutta heidät oli saatava viemään kauppatavaransa Ouluun tai Loviisaan vallalla olevan talouspolitiikan mukaisesti.⁵² Rajan ylittäviä kontakteja syntyi myös avioliittojen sekä ortodoksisen uskon vuoksi, mikä aiheutti valtiopäivillä epäluottamusta. Voitiinko näiden ”venäläistä uskoa” harjoittavien alamaisten uskollisuuteen luottaa? Karjalan historia sekä kaksi edelleen Ruotsin puolelle jäänyttä ortodoksisurakuntaa tekivät alueesta ei-ruotsalaisen. Epäluulo ei kuitenkaan kohdistunut koko Karjalaan vaan ennen kaikkea rajan läheisiin seutuihin sekä ortodoksisväestöön.⁵³

Valtiopäivämiesten valtuutuksesta eri valtiopäivillä 1700-luvun kuluessa voidaan päätellä, ettei Ruotsin Karjalassa ollut yhdenmukaista vaalitapaa tai vaalipiiriä edustajan valintaan. Käytäntö vaihteli, mikä selittyy osittain Karjalan erityiskysymyksillä ja osittain valtiopäiväedustuksen uutuudella. Joka tapauksessa yhteisten maakunnallisten tavoitteiden lisäksi pitäjien talonpoikaiseliitillä oli paikallisia tavoitteita, jotka saattoivat olla ristiriidassa maakunnallisen linjan kanssa tai niitä pidettiin keskeisem-

⁴⁸ Katajala ja Juvonen 2006, 20; Jukka Kokkonen, *Rajan rauha. Itäraja ja suojautumisen keinot 1490–1809*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2020, 268–269.

⁴⁹ Paloposki 1961, 55–56; Saloheimo 1980, 477–479.

⁵⁰ Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 3, 1738–1739*. Almqvist & Wikselles boktryckeri, Uppsala 1948, 69–70, 118.

⁵¹ Katajala ja Juvonen 2006, 20.

⁵² Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 4, 1740–1741*. Almqvist & Wikselles boktryckeri, Uppsala 1951, 328; Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 10, 1765–1766*. Kungl. boktryckeriet P. A. Nordstedt & Söner, Tukholma 1973, 223; Sten Landahl, *Bondeståndets riksdagsprotokoll 11, 1769–1770*. Norstedts tryckeri, Stockholm 1975, 616–618.

⁵³ Landahl 1948, 118.

pinä. Valtiopäiväkeskustelut osoittavat, että karjalaiset halusivat ajaa yhteisiä asioita valtiopäivillä ja olla siten osa valtakunnan ydinaluetta. Samalla he kuitenkin halusivat pitää kiinni vanhoista voittomaakäytännöistään, jotka tarjosivat talonpoikaistolle etua tai ainakin mahdollistivat järjestelyjen paikallisen soveltamisen. Samoin suhtautuminen karjalaisiin oli Ruotsin valtiopäivillä ristiriitaista. Ennakkoluulot vaikeuttivat uuden aseman vakiintumista valtakunnan ja Suomen osana, mikä johtui osaltaan myös siitä, että alue oli ruotsalaisille melko tuntematon.

Porthanin Karjalan maantiede

Ruotsin Karjala kuului sekä Ruotsiin että Suomeen, mutta oli myös jossain määrin molemmista poikkeava. Matti Klinge muistuttaa, että vaikka Porthan oli suomalainen, hänen viitekehyksensä tarkastella Suomea oli eurooppalaisessa valistusajan tieteessä. Porthan perusti kuvauksensa kenttätöihin. Hän kielteli Suomea ja tutki sen kielellisiä ja kulttuurisia oloja. Hän piti tiiviisti yhteyttä papistoon ja virkamiehistöön eri puolella Suomea tietojen keräämiseksi. Vallalla olleen käsityksen mukaisesti Porthan uskoi, että ilmasto ja elinympäristö vaikuttivat asukkaiden luonteeseen, minkä vuoksi maantiede oli historian ja nykypäivän ymmärtämiseksi välttämätöntä.⁵⁴

Porthanin Karjala-kuvauksista Tuneldin teoksen seitsemännessä painoksessa sekä 1700-luvun sanomalehdissä välittyy kuva Ruotsin Karjalasta koko Karjalan pohjoisosana (*norra delen af Karelen*). Pohjoisuudella viitattiin siis siihen, että oli olemassa laajempi, Ruotsin Karjalasta nyt erillinen Karjala. Jaettu Karjala (*skiljt Karelen*)⁵⁵ – kuten myös Suomi – oli siis alue, joka ulottui myös Venäjän puolelle. Sekä Ruotsin Karjala että Pohjois-Karjala -käsitteiden merkityssisältöön kuului poliittisia rajoja laajemmalle ulottuva tilallinen ulottuvuus, joka oli muotoutunut alueen historiallisen kehityskulun tuloksena. Historiankirjoituksella perusteltiin rajan yli ulottuvaa aluetta, jonka vuorovaikutus ymmärrettiin alueen ominaispiirteeksi. Karjalan ”luonnolliset” rajat kulkivat Ääniseltä Laatokkaan, Neva-jokeen ja Suomenlahteen, Kymijokeen ja Päijänteeseen sekä pohjoisessa Kemijokeen. Vaikka Savosta oli muodostunut oma maakuntansa, oli sekin alun perin kuulunut Karjalaan. 1700-luvun lopun Ruotsin Karjala oli suurvalta-ajan jäännös, joka rajautui pohjoisessa Kajaaniin (Maanselkä) ja lännessä Savoan, mutta idässä ja etelässä keinoitekoisesti valtakunnanrajaan eli Venäjän Karjalaan.⁵⁶ Näin rajamuutokset tulkittiin leimallisiksi Karjalan alueellisessa rakentumisessa. Eroa Savoan rakennettiin muun muassa Savon ja Karjalan läänin

⁵⁴ Porthan kävi myös Karjalassa. Rikkinen ja Tiitta 2000, 156.

⁵⁵ Tuneld 1795, 473.

⁵⁶ *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 15.7.1778, 26.5.1785; *Åbo Nya Tidningar* 10.9.1789, 26.11.1792; Tuneld 1795, 472–473, 513–514.

nimessä sekä niiden välisellä rajankäynnillä.⁵⁷ Sekä Karjalan ja Savon että Karjalan ja Pohjanmaan välinen raja määriteltiin maastoon 1760-luvulla⁵⁸. Vaikka Savosta ja Karjalasta puhuttiin usein yhdessä, ne kuitenkin miellettiin erillisiksi alueiksi sekä maantieteellisesti että kulttuurisesti.

Tuneldin teoksen aikaisemmissa painoksissa Karjalan paikalla Suomen aluejaoissa oli Kymenkartanon lääni. Porthan muutti seitsemänteen painokseen aluejakoa niin, että Ruotsin Karjala korvasi Kymenkartanon läänin. Se listattiin yhdeksi Suomen seitsemästä maakunnasta (*landskap*)⁵⁹. Porthan jakoi suomalaiset kahteen ryhmään, jotka erosivat niin sivistystasoltaan kuin tavoiltaan. Suomi oli samanaikaisesti osa sekä sivistynyttä länsimaailmaa että primitiivistä periferiaa. Sivistyneempi Suomi käsitti karkeasti Suomen eteläiset osat eli Varsinais-Suomen, Satakunnan, Hämeen ja suuren osan Pohjanmaata. Ylinen Suomi taas oli perifeerinen ja primitiivisempi. Siihen kuuluivat Savo, Karjala ja pohjanmaalainen Kajaanin linnan seutu. Itäisissä osissa Suomea oli Porthanin mukaan nähtävissä vielä barbaarisia piirteitä, kun taas eteläisen rannikkoseudun väki oli jokseenkin tyyppillisiä ruotsalaisia. Savo ja Karjalaan liittyvistä ongelmista puhuminen Ruotsin politiikassa antoi pohjaa jaottelulle.⁶⁰

Eurooppalaisen korkeakulttuurin etäisyys vaikutti Porthanin mukaan koko Pohjan kansanluonteeseen. Syrjäisen Karjalan asukkaita pidettiin alkukantaisina ja heidän kieltään vaikeaselkoisena. Ruotsin valtakunnan alaisissa suomalaisissa Porthan näki kuitenkin vapauden ja protestanttisuuden sivistävän vaikutuksen, jota piti vastakohtana Venäjän oloille. Porthanin mielestä valtiolliset olot olivat maantieteellisten ohella oleellisena tekijänä alamaisten jalostumisessa.⁶¹ Sama käy esiin Åbo Nya Tidningarissa julkaistussa artikkelissa. Englantilainen matkailija kuvasi venäläisten asennetta suomalaisiin ylenkatsovana ja ankarana. Epäoikeudenmukainenkin halveksunta tekisi lopulta alamaista halveksuttavia. Ruotsalainen vapaus, arvonn-

⁵⁷ Esimerkiksi *Åbo Nya Tidningar* 30.1.1797, 24.4.1797, 11.9.1797; *Åbo Tidning* 6.7.1803, 2.6.1804, 6.6.1804.

⁵⁸ Landahl 1973, 579.

⁵⁹ Tuneld 1795, 261–262; Rikkinen ja Tiitta 2000, 164. Karjalasta puhuttiin maakuntana myös valtiopäivillä sekä lehdessä.

⁶⁰ Matti Klinge, *Mikä mies Porthan oli?* Tietolipas 116. SKS, Helsinki 1989, 42–43, 49–55.

⁶¹ *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 31.8.1771, 17.3.1785; Klinge 1989, 47–48; Tommila 2000, 16–17.

anto ja luterilaisuus sen sijaan mahdollistivat useamman ”kansan”⁶² yhteiselön saman kruunun alaisuudessa.⁶³ Avainasemassa hyvässä kohtelussa oli valtion sisäisten alueiden tuntemus. Sillä haluttiin ehkäistä tiedostamatonta alamaisten epäoikeudenmukaista kohtelua valtion taholta. Karjala kuitenkin oli kuvausten perusteella vielä 1700-luvulla syrjäinen ja tuntematon, joten riski ymmärtämättömään kaltoinkohteluun oli olemassa.⁶⁴ Yhtenä tavoitteena aluekuvausten julkaisussa oli siksi kasvattaa ymmärrystä oudoista syrjäseuduista.

Aluekuvausten kautta Karjalaa lähennettiin Suomeen ja voitiin perustella entisen voittomaan kuulumista Ruotsin valtakuntaan. Vaikka Karjala hyväksyttiin mukaan valtiopäiville ja aluetta kirjoitettiin osaksi Suomea, ortodoksit olivat edelleen ryhmä, jota ei voinut täysin sisällyttää mukaan luterilaiseen valtakuntakäsitykseen. Ortodoksiset seurakunnat olivat Porvoon tuomiokapitulin valvonnassa, mutta kreikkalaiskatolisuutta oli jo 1600-luvulla pidetty venäläisenä ja sitä kutsuttiinkin Ruotsissa Venäjän kirkoksi. Venäläisyys liittyi ortodoksisuuteen niin vahvasti, että näistä seurakunnista kirjoitettaessa oli tärkeää alleviivata niiden kuuluvan *Ruotsin* Karjalaan.⁶⁵ Porthan piti ortodoksien vähenemistä Ruotsin valtakunnassa osoituksena siitä, että kun sivistys ja valistus levisivät valtakunnan syrjäisiin kolkkiin, vähenivät myös taikauskon sallivat uskonnot.⁶⁶ Ortodoksien määrä olikin vähäisempi kuin Ruotsin suurvalta-ajalla, mutta tähän vaikuttivat todellisuudessa enemmän muuttoliike sekä valtakunnanrajojen liikkuminen. Ruotsi harjoitti muiden uskontojen kieltämisen politiikkaa, jonka seurauksena suuri osa ortodoksiväestöstä siirtyi Venäjälle ja Käkisalmen lääniin muutti luterilaisväestöä lännestä.⁶⁷

⁶² Matti Klinge korostaa, ettei Porthan pitänyt Suomea kansakuntana. Käsitteellä kansa ja kansakunta oli 1700-luvulla ja vielä 1800-luvun alussa hyvin erilainen merkityssisältö kuin 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja siksi puhunutta ei tulisi rinnastaa ilman huolellista tulkintaa. Kari Saastamoisen mukaan 1700-luvulla ”nation”-termillä viitattiin osakuntien jäseniin, maakuntien asukkaisiin tai vaikkapa saman kielen jakaviin ihmisiin joukkona. Hiljalleen merkitysrepertuaariin hiipi myös käsitys nationista eli kansakunnasta valtion alamaisina, mutta tuolloinkaan ei vielä ollut kyse kansalaisyhteiskunnasta tai kansallisvaltiosta. Kari Saastamoinen, ”Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa”. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003, 41–42; Matti Klinge, *Kaksi Suomea*. Otava, Keuruu 1982, 48; Jouko Nurmiainen, ”Frågan om ”etnisk nationalism”, nationell självbild och 1700-talets Sverige”. *Historisk Tidskrift för Finland* 3:2003; Juha Manninen, *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*. Historiallisia tutkimuksia 210. SKS, Helsinki 2000.

⁶³ *Åbo Nya Tidningar* 30.8.1800.

⁶⁴ *Åbo Tidning* 26.11.1792; *Åbo Tidning* 4.4.1807, 14.11.1807.

⁶⁵ *Åbo Tidningar* 3.9.1789, 10.9.1789, 26.11.1792; *Åbo Tidningar* 10.1.1798; *Åbo Nya Tidningar* 30.8.1800; *Åbo Tidning* 24.11.1804, 26.3.1806; Tuneld 1795, 513; *Åbo Allmänna Tidning* 16.2.1813.

⁶⁶ Klinge 1989, 47–48; Tommila 2000, 16–17.

⁶⁷ Veijo Saloheimo, *Pohjois-Karjalan historia II, 1617–1721*. Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö, Joensuu 1986, 12–13, 73–90.

Karjala oli syrjäinen valtakunnankolkka, jota ei pidetty erityisen tärkeänä. Esimerkiksi sotien yhteydessä ilmeni haluja vaihtaa se strategisesti ja ideologisesti tärkeämpiin alueisiin niiden pelastamiseksi joutumasta Venäjälle⁶⁸. Vaikka Ruotsin oikeutus Karjalaan nojasi aluepoliittiseen vahvistamiseen, oli se silti samalla venäläinen. Haikailu rajan taakse jääneiden alueiden perään sopi Ruotsin 1700-luvun poliittiseen revanssi-ilmapiiriin ja suurvallan palauttamisesta haaveiluun.

Karjalasta Pohjois-Karjalaksi

Paasin mukaan Vanhan Suomen liittäminen muun Suomen yhteyteen ja Viipurin läänin muodostaminen 1812 lisäsivät edellytyksiä nykyisen Pohjois-Karjalan hahmottumiselle erilliseksi alueeksi. Vaikka Suomen suuriruhtinaskunnan perustaminen vahvisti käsitystä Karjalasta yhtenä laajana aluekokonaisuutena, alkoi siitä samalla erottua entistä selvemmin historialtaan ja toiminnoiltaan erilaisia osia.⁶⁹ Samalla Karjala-käsite tuli ongelmalliseksi, koska sillä ei voinut enää 1700-luvun tapaan yksiselitteisesti viitata entiseen Ruotsin Karjalaan. Millä käsitteellä nyt tuli nimittää entistä Ruotsin Karjalaa ja Viipurin läänin puoleista Karjalaa?

Sanomalehtiaineistoissa ja etenkin paikalliskirjeissä Karjalalla viitattiin 1850- ja 1860-luvulla säännöllisesti 1700-luvun rajankäyntien jälkeen Ruotsin puolelle jääneeseen Karjalaan, eli nykyiseen Pohjois-Karjalaan, sekä jossain määrin Laatokan Karjalaan ja Sortavalan ympäristöön, jonne Pielisen ja Pyhäselän ympäristön talonpojilla oli vanhastaan ollut kauppasuhteita, mutta jonne ei 1700-luvun jälkipuolella ollut ainakaan laillisesti mahdollista tehdä kauppamatkoja⁷⁰. Joensuu oli ”Karjalan kaupunki”, Rääkkylän Voiniemen Hirvonen oli ”Karjalan ensimmäinen maanviljelijä” ja epäonnistuneen Höytiäisen laskun kärsijöitä olivat ”me karjalaiset”. Pohjois-Karjalan alue toiminnallisena alueena oli hahmottumassa nykyisessä muodossaan, mutta se miellettiin monissa yhteyksissä maakuntana⁷¹, joka edusti Karjalaa, ei vain yhtä sen osaa. Puhe Karjalasta oli puhetta ”meille”, oman toimintapiiriin ihmisille. Karjalaisuus kytkeytyi käytännön elämään, jolla ei ollut tekemistä maantieteen esitysten, kansanrunouden esiin nostaman myyttisen kalevalaisen tai muinaiseen heimoajatteluun pohjautuvan karjalaisuuden kanssa.

Tapa puhua Pohjois-Karjalasta Karjalana sulki Viipurin läänin pois Karjalan määritelmästä, mikä viittaa vielä Ruotsin ajan valtakunnanrajoihin. Tämä näkyy myös sanomalehti uutisissa. Karjalasta kuljettiin Viipuriin, ja sato oli ollut hyvä Karjalassa,

⁶⁸ Katajala ja Juvonen 2006, 22–23.

⁶⁹ Paasi 1986, 159.

⁷⁰ Saloheimo 2009, 28.

⁷¹ Ks. Juvonen 2006, 25–26.

mutta ei Viipurin läänissä.⁷² Puhunta laajasta, niin Pohjois-Karjalan kuin Viipurin läänin käsittävistä Karjalasta yleistyi sanomalehdissä vasta 1880-luvun kuluessa, eli sitä mukaa kun Viipurin läänin merkitys rajamaakuntana ja suomalaiskansallisen puskurina venäläistämisyrykmyksiä vastaan alkoi voimistua. Vuosisadan jälkipuolella kasvanut Karjala-harrastus ulotti kiinnostuksen aluetta kohtaan suuriruhetinaskunnan rajojen ulkopuolelle Viaan ja Aunukseen. Kuvaa laajasta Karjalasta suomalaisuuden alkukotina luotiin niin taiteessa, kirjallisuudessa kuin kansallisessa julkisuudessa.⁷³

Karjalan ja Viipurin erottamisessa voidaan nähdä viitteitä Vanhan Suomen toiseudesta. Venäläisen, ja toisaalta myös saksalaisen, kulttuuripiirin vaikutuksessa ollut Viipurin kaupunki ympäristöinen koettiin vieraaksi ja jossain määrin epäsuomalaiseksi. Olihan jo 1800-luvun alussa (länsi)suomalainen virkakunta ja säätyläistö pitänyt alueen maaseudun oloja takapajuisina ja lahjoitusmaakauden perinnöstä kärsivinä sekä vierastanut Viipurin sivistyneistön monikulttuurisuutta. Alueen kehitystä Suomeen liittäminen jälkeen ei myöskään pidetty riittävän nopeana. Toisaalta Viipurin läänin alueen maakuntaidenteetti oli ohut, mikä korosti Viipurin asemaa toiminnallisena ja sivistyksellisenä keskuksena maaseutualueiden jäädessä keskuskaupungin varjoon.⁷⁴

Eväät yhtenäisen karjalaisen maakuntaidenteetin korostamiselle olivat siis Pohjois-Karjalassa olemassa, ja se pyrki erottautumaan sekä Savosta että Vanhan Suomen taakkaa kantaneesta Viipurin läänistä. Maakuntajakojen ja -identiteetin varhaisimpia konkreettisia ilmenemismuotoja olivat ylioppilasosakunnat (ennen vuotta 1828 kansakunnat⁷⁵). Savon ja Pohjois-Karjalan alue liitettiin vuonna 1819 Vanhan Suomen alueen käsittäneeseen Viipurilaiseen osakuntaan, joka kuitenkin jaettiin vuonna 1833 ylioppilaiden vastustuksesta huolimatta Viipurilaiseen ja Savo-Karjalaiseen osakuntaan. Ilmapiirin muutosta ja maakuntarajojen vahvistumista kuvaa se,

⁷² ”Samana aikaan lähti pohjois-Savosta ja Karjalasta nälkäiset matelemaan etelää päin Wiipuria ja Helsinkiä kohden [–].”. *Suometar* 23.1.1857; ”Hyviä wuodentuloja tänä vuonna sanotaan saatu ylimalkaan koko Suomessa, erittäin Pohjanmaalla, Sawossa ja Karjalassa; mutta Wiipurin läänistä on vuoden tulo huonompi kuin edellisinä vuosina.” *Tampereen Sanomat* 22.9.1868.

⁷³ Anu Koskivirta, ”Karjala kansallisen herätyksen innoittajana”. *Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa*. Toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen. Karjalan kirjapaino, Joensuu 2014, 401; Hannes Sihvo, *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 11.

⁷⁴ Yrjö Kaukiainen, ”Viipurin lääni palaa Suomeen – Suomi tulee Viipurin lääniin”. *Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa*. Toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen. Karjalan kirjapaino, Joensuu 2014, 15–21; Antti Rähä, ”Vanha Suomi ja yhdenmukainen suuriruhetinaskunta? Liittyminen Venäjään ja venäläisyyden kitkeminen 1800-luvun alkupuolen Suomessa”. *Suomen sodan jälkeen. 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Vastapaino, Tampere 2020, 140–143; Olli Matikainen, ”Ylioppilaat, maakunta ja sivistyneistö”. *Viipurin läänin historia V. Autonomisen Suomen rajamaa*. Toim. Yrjö Kaukiainen, Risto Marjomaa ja Jouko Nurmiainen. Karjalan kirjapaino, Joensuu 2014.

⁷⁵ Kansakunnan käsitteestä 1700–1800-luvuilla ks. viite 58.

että osakuntien 1860-luvun alussa toteutettu yhdistyminen jäi lyhytaikaiseksi osakuntahenkeen ja suomen kielen asemaan liittyneiden erimielisyyksien vuoksi. Viipurilaisen osakunnan maakuntaidentiteetti oli selvästi Savo-Karjalaista heikompi, ja sen peittoalue vuoti jatkuvasti pohjoisessa Savo-Karjalaiseen ja etelässä Hämmäläiseen osakuntaan. Tilanne tiedostettiin osakunnassa hyvin, ja sen piirissä pohdittiin 1890-luvulla ajatusta yleiskarjalaisesta osakunnasta. Hanke raukesi kuitenkin jälleen savokarjalaisten vastustukseen. Yhdistymispyrkimysten kariutuminen kertonee sekä Karjalan käsittämisen maantieteellisestä liikkumisesta että pohjoisen Karjalan itseymmärryksestä eteläisestä Karjalasta erillisenä alueena. Vuoden 1833 osakuntajaon nimivalinnat kuvaavat osaltaan alueiden territoriaalista hahmottamista: uusi Savo-Karjalainen osakunta halusi Karjalaisen mukaan osakunnan nimeen, kun taas Viipurilainen osakunta vaati saada pitäytyä vanhassa nimessään ehdotetun Karjalaisen osakunnan sijaan.⁷⁶

Pohjois-Karjala oli 1800-luvun puolivälin sanomalehtikirjoituksissa yhä jäsenymätön ja harvoin käytetty alueen nimi. Ensimmäisen kerran se esiintyi suomenkielisessä sanomalehdissä Suomessa vuonna 1851 julkaistussa paikalliskirjeessä, jossa siihen viitattiin vastaperustetun Joensuun kaupungin pohjoispuolella sijaitsevana osana Karjalaa, eli käytännössä Ylä-Karjalana⁷⁷. Vielä vuonna 1869 Pielisjärvestä puhuttiin paikalliskirjeessä Pohjois-Karjalana⁷⁸. Alueella ei ilmestynyt 1850- ja 1860-luvulla omaa sanomalehteä, joten paikalliskirjeitä lukuun ottamatta käsite esiintyi yleensä aluetta koskevissa uutisissa, joiden kohdalla jää usein epäselväksi, mihin alueeseen Pohjois-Karjalalla tarkkaan ottaen viitattiin. Historiallisia kuvauksia lukuun ottamatta Pohjois-Karjala oli maantieteellinen käsite, alue, jonka kautta kuljettiin, jossa vierailtiin tai josta kerrottiin uutisia esimerkiksi säähän, vuodentuloon, piispan käyntiin tai tautitilanteeseen liittyen. Joskus alueesta puhuttiin myös pohjoisimpana tai pohjoisena Karjalana. Huhtikuun 25. päivä 1856 julkaistu Suometar kuvaili alueen talouselämän kehitykselle tärkeän Saimaan kanavan valmistumista: ”Nyt kun ensi suvena suuri kanava valmistuu ja avataan, niin koko Sawonmaasta, wieläpä pohjoisesta Karjalastakin päästään aluksilla Wiipuriin”. Pohjois-Karjalan yhteydet muuhun maahan alkoivat rakentua.

⁷⁶ Martti Ruutu, *Savo-karjalaisen osakunnan historia 2, 1857–1887*. WSOY, Helsinki 1939, 21; Matikainen 2014, 340; Heikki Waris ja Yrjö Ruutu, *Savo-karjalaisen osakunnan historia*. WSOY, Helsinki 1939, 15–28.

⁷⁷ ”Joensuun kaupunki Karjalassa II”. *Suometar* 23.12.1851. Pielisen Karjala (Ylä-Karjala) käsittää nykyisin Lieksan (entinen Pielisjärvi) ja Nurmeksen kaupungit sekä Juuan kunnan. Nurmeksen seurakunta irtantui Pielisjärvestä 1810 ja Juuan seurakunta 1873.

⁷⁸ Esim. ”Pohjois-Karjalasta”. *Suomen Wirallinen Lehti* 28.10.1869.

Poliittinen käsite

Saimaan kanavan valmistuminen 1856 oli ratkaiseva askel Viipuriin ja Pietariin suuntautuneelle kaupalle. Lisääntynyt taloudellinen toimeliaisuus synnytti tarpeen terävöittää ja tarkentaa aluekäsitteistöä. Valtiopäivätoiminnan käynnistyminen uudelleen 1863 vahvisti alueiden merkitystä kansallisessa päätöksenteossa ja toi konkreettisesti esiin paikallisesti tärkeitä ajankohtaisia ongelmia ja kehittämiskysymyksiä. Valtiopäiväedustajilla oli mahdollisuus puhua paitsi oman säätynsä myös oman alueensa puolesta. He puhuivat julkisesti tärkeinä pitämistään kehittämishankkeista ja heidän toimistaan kirjoitettiin sanomalehdissä. Heillä oli myös mahdollisuus tehdä keskinäistä yhteistyötä ja laatia säädyittäin yhteisiä pyyntöesityksiä. Pappissäädyn edustajat valittiin hiippakunnittain, ja porvaristolla oli jokaisessa kaupungissa oikeus valita oma edustajansa. Talonpoikaissäädyn edustajat valittiin tuomiokunnittain: vanha jako Karjalan yliseen ja aliseen tuomiokuntaan (*Karelen övre/nedre domsaga*) uudistettiin 1862, jolloin maakuntaan muodostui Ilomantsin, Kiteen, Liperin ja Pielisjärven tuomiokunnat. Parhaimmillaan Pohjois-Karjalasta lähetettiin siis 1800-luvun valtiopäiville neljä edustajaa.

Pohjois-Karjalan alueen profiilin nousu tuli esiin läänijakokeskustelussa, joka liittyi senaatin 1856 ja 1860 tekemiin esityksiin Joensuun/Karjalan läänin perustamisesta. Uusi lääni olisi käsittänyt likipitään vanhan Käkisalmen läänin (1580–1721) alueen eli Pielisen, Ilomantsin ja Liperin kihlakunnat entisen valtakunnan rajan länsipuolelta sekä Sortavalan ja Salmin kihlakunnat Vanhan Suomen puolelta. Nuoressa Joensuussa eläteltiin toiveita Karjalan läänin pääkaupungin asemasta, mille antoivat tukea kenraalikuvernööri kreivi Fredrik Wilhelm von Bergin myönteiset lausumat Joensuun vierailulla 1857.⁷⁹ Uuden läänin tarve tunnustettiin, sillä liikenneyhteydet Kuopion läänin hallinnolliseen keskukseen olivat vesistöjen ylitysten vuoksi hankalat, ja Joensuun vaikutusalueen kaupan kulkusuunta oli etelään. Myös Sortavala tarjoutui uuden läänin pääkaupungiksi ja katsoi olevansa kulkuyhteyksien ja kaupaliikenteen kannalta paras vaihtoehto uuden läänin keskukseksi. Joensuussa taas esitettiin Kuopion läänin puoleisista Pielisen, Ilomantsin ja Liperin kihlakunnista perustettavaa Karjalan lääninä.⁸⁰

Joensuun kaupungin perustaminen 1848 lisäsi sitä ympäröivien alueiden taloudellista toimeliaisuutta ja loi tarvetta määritellä kaupungin sijaintia ja vaikutusalueita. Myös ajatus Joensuusta maakunnan keskuksena hahmottui tästä näkövinkkelistä. Vuonna 1851 Joensuusta kirjoitetuissa paikalliskirjeissä kaupunki esiteltiin ”Suomen Karjalan pääkaupunkina”⁸¹ ja sen asukkaat karjalaisina. Joensuu oli 1800-luvun lopulla pieni mutta nopeasti kasvava kauppakaupunki, jonka väkiluku ylitti 1 000

⁷⁹ ”Pielisjoen kaupungissa 3.p. syyskuuta 1857”. *Suometar* 11.9.1857; Jaana Juvonen, *Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1960–1997*. Pohjois-Karjalan lääninhallitus, Joensuu 1997, 15–16.

⁸⁰ ”Sortavalan lääni”. *Suometar* 5.10.1860; ”Karjalan lääni”. *Suometar* 7.11.1856.

⁸¹ *Suometar* 2.12.1851, 23.12.1851.

asukkaan rajan henkikirjojen mukaan 1873 ja 2 000 asukkaan rajan 1887. Suurten nälkävuosien jälkeen käynnistynyt noususuhdanne liittyi sahateollisuuden vapautumiseen, eurooppalaisen kysynnän kasvuun ja rautateiden rakentamiseen. Sahateollisuus alkoi kannattaa myös Suomenlahden rannikkokaupunkeja pohjoisempana, mikä seurauksena Joensuuhun Pielisjoen ympäristöön Penttilään, Karsikkoon ja Utraan kehittyi merkittävä sahakeskittymä.⁸² Joensuun kasvun kautta sitä ympäröivä maakunta alkoi kiinnittyä vahvemmin kansalliseen kaupunkien ja alueiden verkostoon, ja myös sen asukkaiden käsitys alueen suhteesta muihin alueisiin alkoi hahmottua aiempaa konkreettisemmin.

Samaan aikaan Uudessa Suomettaressa ja Tapiossa julkaistut Joensuusta lähetetyt paikalliskirjeet lisääntyivät. Niissä kaupungille tuotettiin käsitteellistä painoarvoa korostamalla sen asemaa nimenomaan Pohjois-Karjalan keskuksena. Historiallisilla kuvauksilla kaupungille rakennettiin identiteettiä ja paikkaa Suomen kaupunkien ja alueiden verkostossa. Nimimerkki Jussi piirsi Uudessa Suomettaressa 12.12.1873 Joensuulle vähäisestä alusta liikkeelle lähteneen vaurastumisen kertomuksen. Alueelle, jossa oli aluksi vain kaksi taloa, alkoi muuttaa kauppiaita, käsityöläisiä ja virkamiehiä. Kauppa- ja laivaliike vilkastuivat, ja ensimmäinen Joensuu-niminen lotja aloitti liikennöinnin 1852. Sittenmin laivoja oli jo kymmenkunta, sahoja neljä ja koulujakin useita.⁸³

Pohjois-Karjala-käsitteen käyttö yleisty 1870- ja 1880-luvulla. Talouden, infrastruktuurin ja sivistyksen kehittämiseen liittyvien hankkeiden perustelemiseksi oli oltava alue, jonka puolesta puhua. Sitä mukaa kun aluetta koskeneet yhteiskunnalliset vaatimukset lisääntyivät, käsite sai aiempaa poliittisemmän luonteen. Puhe Pohjois-Karjalasta oli retoriikkaa, jolla kyettiin osoittamaan, että tiettyjä hankkeita ajamalla edustettiin laajempaa aluetta, ei vain oman sosiaaliluokan tarpeita tai kapean taloudellisen eliitin liiketoimia⁸⁴. Tältä ajanjaksolta erottui ylitse muiden kaksi hanketta, Pielisjoen kanavointi ja yläalkeiskoulun täysiluokkaistaminen, joiden kautta Pohjois-Karjala rajautui selväpiirteisemmin sekä maantieteellisenä että toiminnallisena alueena. Tärkeä merkkipaalu oli lisäksi joensuulaisen sanomalehti Karjalattaren perustaminen 1874, vaikka jo lehdelle valittu nimi paljastaa, ettei Pohjois-Karjalan maakunnan merkitys kielenkäytössä ollut vielä vakiintunut⁸⁵. Olennaista joka tapauksessa on, että Karjalattaren myötä Joensuun ja sen ympäristön asioiden käsittely lehdistössä lisääntyi ja että Karjalatar ryhtyi konkreettisesti ajamaan alueelle tärkeitä hankkeita.

⁸² Kalevi Ahonen, Heikki Vesajoki ja Matti Huurre, *Joensuun kaupungin historia 1. Joensuun kaupunki 1848–1920*. Joensuun kaupunki 1985, 244, 251–256.

⁸³ ”Joensuun kaupungin vaiheet”. *Uusi Suometar* 12.12.1873.

⁸⁴ Jani Marjanen, ”Finland som begrepp och retorik”. *Historisk Tidskrift för Finland* 2017, 3, 539. Samaan tapaan myös Suomi-käsitteen käyttö alkoi yleistyä 1800-luvun alussa Turun Akatemian taloustieteilijöiden keskuudessa.

⁸⁵ Paasi 1986, 171.

Joensuun merkitys satamakaupunkina kasvoi edelleen, kun kivikkoisen Pielisjoen 12 kanavaa käsittänyt kanavointityö valmistui 1879. Puutavaran kuljetus aina Pielisen latvavesiltä Joensuuhun siirtyi näin kokonaan vesille ja muuttui nopeammaksi ja halvemmaksi. Samalla käynnistyi matkustajahöyrylaivaliikenteen kultakausi, mikä entisestään tiivistä hahmottuvan maakunnan pohjoisosia sen pääkaupunkiin Joensuuhun. Aikalaiskirjoituksissa Pielisjoen kanavoinnin suurimpana merkityksenä nähtiin, kuinka se saattoi Pohjois-Karjalan yhteyteen muun maan kanssa. Kanava symbolisoi Karjalan kuulumista suomalaiseen kansakuntaan: ”Mutta Pohjois-Karjala on osa, eikä aiwan vähäinen osa rakkaasta Suomesta, myöskin me täällä Karjalan synkillä saloilla olemme osa Suomen kansaa”⁸⁶, runoili heinäkuun 8. päivänä 1879 kanavan avajaisjuhlissa Linnunlahden rannalla Joensuussa puheen pitänyt pappi, opettaja ja sanomalehti Karjalattaren yksi perustajista, maisteri Henrik Piipponen.

Toinen Joensuun ja Pohjois-Karjalan profiiliin nousun kannalta tärkeä hanke oli paikallisen yläalkeiskoulun laajentaminen täysiluokkaiseksi lyseoksi. Vuonna 1865 perustettu Joensuun yläalkeiskoulu (myöhemmin Joensuun lyseo) oli Jyväskylän jälkeen maan toinen kokonaan suomenkielinen oppikoulu. Koulun perustamiseen keskeisimmin vaikuttaneita henkilöitä oli Liperin kirkkoherra, lääninrovasti Anders Josef Europaeus, joka oli Viipurin fennomaanipiireissä 1820-luvulla ja 1830-luvun alussa liikkunut aito suomen kielen ja kansanvalistuksen kannattaja ja toteuttaja. Kouluasiassa korostuivat Pielisjoen kanavointia enemmän alueelliseen tasa-arvoon liittyvät vaatimukset, sillä kanavan kohdalla vetoaminen koko maan kaupalliseen ja taloudelliseen hyötyyn onnistui luontevammin. Keskeisiä perusteluita koulutoiveelle olivat alueen laajuus ja pitkät välimatkat (lähimmät täysiluokkaiset lyseot sijaitsivat Viipurissa ja Kuopiossa), koulunkäynnin kalleus ja Kuopion lukion oppilaiden runsaslukuisuus. Kyse oli myös oikeudenmukaisuudesta, sillä alueen asukkaiden katsottiin osallistuvan verotuksen kautta valtakunnan oppilaitosten ylläpitämiseen. Myös kielikysymys nousi esiin: olennaista oli, että suomenkielisten alueiden väestö sai oppikoulusivistystä omalla äidinkielellään lukioluokkiin asti.

Pielisjoen kanavointia ja Joensuun yläalkeiskoulua koskeneen kirjoittelun yhteydessä yleistynyt aluepuhunta osoittaa, että Pohjois-Karjalasta puhuttiin maakuntana etenkin silloin, kun sen avulla kyettiin perustelemaan taloudellisten ja sivistyksellisten hankkeiden tarpeellisuutta osana kansakuntaa sekä osoittamaan, etteivät valtion, isänmaan ja kaiken yllä keisarin niihin kohdistamat varat menneet hukkaan. Paikallisten, osin tietyille intressiryhmille, kuten liike-elämälle ja kauppiaille tärkeiden hankkeiden voitiin näin todistaa olevan yleishyödyllisiä. Maakunnasta ja Pohjois-Karjalasta puhuivat ennen kaikkea ne, joilla oli valtaa tai joiden valtaa puhetapa

⁸⁶ ”Kuopiosta: Pielisjoen kanavain awaamis-juhla”. *Savo* 15.7.1879.

saattoi lisätä⁸⁷ – 1850–1870-luvun paikalliskirjeissä Pohjois-Karjalaan maakuntana ei juuri viitattu.

Osaksi isänmaata

Funktionaalinen alueenrakennus instituutioineen ja taloudellisine toimintoineen käynnistyi Pohjois-Karjalassa kulttuurista alueenrakennusta aiemmin. Pohjois-Karjalassa kulttuurinen alueenrakennus kytkeytyi alkuvaiheessa nimenomaan Euroopassakin tyypilliseen tapaan kuvata alueen historiaa ja etsiä yhteyksiä oman alueen ja koko isänmaan kohtaloiden välillä. Olennaista ei ollut korostaa erityispiirteitä, vaan havainnoida alueen merkitystä osana Suomen kansallista kertomusta.⁸⁸ Sanomalehdet osallistuivat alueiden historiallisen identiteetin rakentamiseen julkaisemalla menneisyyttä käsitteleviä kuvauksia ja kertomuksia. Historiakuvauksissa pohjoiskarjalaiset näyttäytyivät toimijoina. Vuosina 1741–1743 käydyin hattujen sodan kuvauksissa Ruotsin Karjalan pohjois- ja itäosien asukkaissa kerrottiin olleen ”urhoollisia, nerollisia miehiä”, jotka pakottivat venäläiset perääntymään. Kustaa III:n sodassa 1788–1790 ”[w]arsinkin pohjois-Karjalaiset olivat erinomaisen hyvästi järjestetyt. Niin esm. suojelivat Pielisen asukkaat itse pitäjänsä sillä lailla että 1500 miestä oli aina aseissa [--]”.⁸⁹

Karjalattaressa vuosina 1877–1878 ilmestyneessä pitkässä ja moniosaisessa jatkokertomuksessa ”Pohjois-Karjalan entisistä oloista ja mainitsemista ansaitsewista miehistä” kerrattiin Pohjois-Karjalan vaiheita aina eräkaudelta ja Pähkinäsaaren rauhan solmimisesta Kustaa III:n sotaan 1780-luvun lopulle. Kuvauksessa Pohjois-Karjala näyttäytyi kahden suurvallan välisten rajasotien tantereena ja kärsijänä, niin Ruotsin valtakunnan kuin Suomenmaan sisällä syrjäisenä ja unohdettuna kolkkana, joka asemansa vuoksi oli monin tavoin jäänyt kehityksestä jälkeen. Vaikka alue koki toistuvien sotien ja miehitysten aikana suurta hävitystä ja tuhoa, eivät alueen asukkaat kirjoittajan mukaan alistuneet ehdoitta mielivaltaan, vaan voimansa yhdistäen kapinoivat lääninherroja, veronvuokraajia ja perustettavaksi vaadittua ruotujakolaitosta vastaan. Sodat, kaltoinkohtelu ja Venäjän vastaisen rajan vapaaehtoinen puolustaminen kuvattiin Pohjois-Karjalan asukkaita yhdistäneenä tekijänä.

Pohjoiskarjalaisten omakuvassa ja itseymmärryksessä kuvastui 1800-luvun sanomalehtikirjoitusten perusteella nöyrä hyväksyntä alueen osattomuutta ja kehittymättömyyttä kohtaan sekä toisaalta kiitollisuus hallituksen ja keisarin edistystä tuottaneista toimenpiteistä. Kiittämällä Suomen suuriruhtinaskunnan hallitsijaa, siis Venäjän keisaria, alue kiinnittyi osaksi yhteistä isänmaata, Suomen suuriruhti-

⁸⁷ Jouni Häkli, *Tieto ja valta. Tutkimus poliittis-hallinnollisen maakuntadiskurssin ja sen historiallisten edellytysten muotoutumisesta Suomessa*. Tampereen yliopisto, Tampere 1994, 207.

⁸⁸ Storm 2012, 253.

⁸⁹ ”Karjalaiset 1841–1843 ja 1788–1790 vuosien sodissa”. *Päivätär* 13.5.1865.

naskuntaa. Pohjois-Karjalan kuuluminen Suomeen oli erityinen korostamisen aihe. Karjalattaren ilmoituksessa 27.2.1880 joensuulaiset kutsuttiin seurahuoneelle viettämään keisari Aleksanteri II:n 25-vuotisen hallituskauden vuosipäivää:

Hartaimmalla riemulla koko Suomen kansa siis on suuriruhtinaansa juhlapäivää viettävä eikä täälläkään Pohjois-Karjalassa, hänen valtakuntansa perimmäisillä ääriillä, olla tahdottu olla tähän yhteiseen riemu-juhlaan osaa ottamatta, sillä kuulummehan mekin Pohjois-Karjalaiset Suomen kansaan ja sykkiihän meidänkin sydämemme yhtä lämpimästi armasta hallitsijaamme kohtaan kuin muiden suomalaisten.

Kuten Suomen huonommuutta suhteessa Ruotsiin on pidetty maan kansallisen identiteetin rakennusaineena⁹⁰, myös Pohjois-Karjalan unohdettua asemaa Suomen sisällä voi pitää pohjoiskarjalaisen omakuvan kivijalkana, jonka heijastumat ulottuvat pitkälle nykypäivään. Alueellinen itsetunto alkoi 1880-luvulla ja erityisesti 1890-luvun kuluessa kuitenkin kohota, samalla kun käsitykset Pohjois-Karjalasta ja pohjoiskarjalaisuudesta vahvistuivat. Sanomalehtien alueen etua ajava kirjoittelu sai aiempaa uhmakkaampia sävyjä. Pohjois-Karjalan painotettiin olevan Suomen muihin alueisiin rinnastettava maakunta ja sellaisena kokonaisuuden kannalta yhtä tärkeä kuin muutkin alueet. ”Maan ja kansan todellisen edistymisen vuoksi on sen kaikille osille annettava edistysvoimaa”⁹¹, totesi ”Koulun ystävä” lyseon (entisen yläalkeiskoulun) täysiluokkaistamista koskeneessa kirjoittelussa.

Tukea ”Karjalan kohottaminen lapsipuolen kohtalosta”⁹² sai nousevalta kansallisuusaatteelta: oppikoulun laajentamisen, kansanopistoliikkeen, yhdistystoiminnan, Karjalan radan ja muiden 1890-luvun keskeisten sivistyksellisten ja taloudellisten kysymysten katsottiin osoittavan, että Pohjois-Karjalalla oli merkitystä koko Suomen kansan menestymiselle. Viimeistään 1890-luvulta lähtien etenkin Savo-Karjalaisen osakunnan vaikutuksesta pontta saanut isänmaallinen ja venäläistämisyarkimykksiä vastustanut liike vaikutti siihen, että maailmansotien välillä Joensuu tunnettiin Suomen oikeistolaisimpana kaupunkina – mutta jo vuonna 1894 Karjalattaren julkaisemassa matkakuvauksessa ”Pielisjoen metropolia” luonnehdittiin Suomen suomalaisimmaksi kaupungiksi⁹³.

⁹⁰ Kati Katajisto, *Isänmaamme keisari. Eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen autonomian ajan alussa*. Topelius-seura, Helsinki 2009, 77.

⁹¹ ”Sananen Kiihtelysbaaralaisille!”. *Karjalatar* 27.8.1880.

⁹² ”Savokarjalaisten kesäjuhla”. *Uusi Suometar* 13.7.1894.

⁹³ ”Miellyttävän vaikutuksen tekee...”. *Karjalatar* 28.6.1894.

Johtopäätökset

Olemme käsitelleet artikkelissa maakunnan rakentumista maantieteellisenä, poliittisena ja kulttuurisena käsitteenä 1700-luvulta 1800-luvun loppupuolelle. Tarkastelun kohteena on ollut nykyisen Pohjois-Karjalan maakunnan alue, joka kytkeytyy osaksi monitulkintaista Karjalan aluetta. Tarkastelujaksollamme Pohjois-Karjala pysyi käsitteenä pitkään ehdollisena Karjalan käsitteelle. Ruotsin ja Venäjän välisessä valtakunnanrajassa 1700-luvun kuluessa tapahtuneet muutokset sysäsivät alkuun määrittelyprosessin, joka johti pohjoisen Karjalan kehittymiseen erilliseksi osaksi Karjalaa.

Ruotsin Karjalalla tai Pohjois-Karjalalla tarkoitettiin entisen Käkisalmen läänin pohjoisosia erotuksena Venäjän Karjalasta. Nimitys viittasi sekä Ruotsin territorioon että alueeseen osana Venäjälle ulottuvaa historiallista Karjalaa. 1800-luvun jälkipuoliskolla valtiopäivien ja sanomalehtien keskusteluissa Karjalalla viitattiin tavallisesti Kuopion läänin Karjalan puoleisiin osiin. Rinnalla kulki kuitenkin ymmärrys siitä, että myös Viipurin alue oli historiallista Karjalaa. Pohjois-Karjala-nimitys määrittäi ainakin paikallisten käsityksissä Joensuun pohjoispuolelle aina 1800-luvun jälkipuolelle saakka. Pohjois-Karjala maakunnan nimenä vakiintui yleiseen käyttöön vasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.

Pohjois-Karjalan tapaus edustaa 1700–1800-luvun Euroopalle tyypillistä kehitystä, jossa valtion ja sen toimien merkitys alueilla lisääntyi samaan aikaan, kun alueiden vaikutus valtioidentiteettiin lisääntyi. Käkisalmen läänin jakautuminen Ruotsin ja Venäjän Karjalaksi lähensi pohjoista Karjalaa Suomeen ja edesauttoi sen integroitumista Ruotsin valtioon. Kun karjalaiset saivat oikeuden osallistua Ruotsin valtiopäiville, Karjalan asema muuttui voittomaasta osaksi valtakunnan alueellista järjestelmää. Valtiopäiväedustajat integroivat paikallisia tavoitteitaan laajempiin säätynsä ajamiin hankkeisiin. Maakunnan yhtenäisyyttä edustivat verotuksen ja sotapalveluksen erityisjärjestelyt, mutta valtiopäiväedustajien valinta Ruotsin ajalla osoittaa, että paikalliset tavoitteet painoivat maakunnallisia enemmän. 1800-luvulla aluetta kirjoitettiin osaksi isänmaata esimerkiksi paikalliskuvauksissa sekä taloudellisten ja sivistyksellisten hankkeiden yhteydessä. Tällöin korostettiin maakunnan merkitystä kansalliselle edistykselle ja hyvinvoinnille.

Karjalasta muodostui kuva toisaalta omaleimaisena, toisaalta kulttuurisesti ei-suomalaisena. Porthanille Karjala oli Ruotsin ylivertaisuuden peili: valtiollisten olojen paremmuus Venäjään verrattuna näkyi siinä, miten karjalaiset olivat päässeet jalostamaan luonnettaan. Ruotsin Karjalan erkaannuttaminen muusta Karjalasta synnytti etenkin mentaalisilta vaikutuksiltaan pitkäaikaisen jakolinjan Uuden ja Vanhan Suomen välillä. Vuosi 1812 palautti lailliset yhteydet Viipurin Karjalaan, mikä lisäsi taloudellista aktiivisuutta ja johti Joensuun kaupungin perustamiseen, liikenneyhteyksien paranemiseen sekä sivistyslaitosten ja lehdistön kehittymiseen. Toisaalta syntyi tarve määritellä aluetta suhteessa läheisiin karjalaisiin alueisiin erotuksena Vanhasta Suomesta.

Summary

The article addresses the construction of a province as a geographical, political and cultural concept from the 18th century to the latter half of the 19th century. We focus on the region of the present-day North Karelia – a northern part of the 17th-century Kexholm province separated from the rest of Karelia by the Russo-Swedish state border in 1721. Utilizing the spatial approach, we investigate the conceptual development resulting in gradually establishing 'North Karelia' as the name of the region. We ask how concepts related to North Karelia have been used, in what kind of contexts do they appear and how they are eventually connected to the rise of the Finnish nationalism? Regional consciousness is at the core of the analysis. The source material consists of the digitalized Swedish Diet protocols by the Swedish Royal Library and the digitized newspaper collection by the Finnish National Archive. The concordance tool KORP by the Language Bank of Finland was used in the analysis.

The historical and conceptual 'Karelia' is an ambiguous region constantly in change. Our research concludes that 'Northern Karelia' drew closer to the state and to the region of Finland throughout the research period, but from outside it was still seen as historically and culturally foreign in part. For the North Karelians, the representation in the Swedish Diet provided further possibilities. The representatives pursued local aims and connected with the general ambitions of their estate but also aimed to maintain their extraordinary regional practices. Regional and geographical descriptions familiarized the Swedish Karelia within the realm. The perspective was European and focused on the region as a part of the state. Separating the Swedish Karelia as an individual region from the Russian Karelia initiated a long-lasting division that became accentuated after 1809. During the 19th century, emphasizing the distinctiveness of regions became related with nationalism in both Finland and in Europe. The rise of the provincial press made this development visible for the public. Simultaneously, the development of the economic and educational institutions tied the regions more tightly to the state structures. Hence, it became increasingly important for North Karelians to connect the local and regional objectives with the provincial and national rhetoric.

